

# Politisk idéhistorie: Fire tilgange

*Mikkel Thorup, professor MSO, Institut for Kultur og Samfund, Århus Universitet*

*Artiklen argumenterer for vigtigheden af, at den politiske analyse medtænker idéer som en prominent del af den politiske handling. Udtrykte idéer er handlinger, og med idéer handler vi. Derfor præsenteres de fire mest indflydelsesrige og anvendte tilgange til politisk idéhistorie som en guide til politiske analyser af idéers artikulation, udbredelse og konfliktualitet.*

I det sidste afsnit af sit økonomiske hovedværk, *The General Theory of Employment, Interest and Money* fra 1936, skriver John Maynard Keynes, at ”såvel når de har ret, som når de tager fejl, er økonomiske og politiske filosoffer mere magtfulde end normalt antaget. Faktisk regeres verden ikke af andet. Praktikere, der mener sig ganske uafhængige af intellektuelle indflydelser, er normalt slaver af en eller anden hedengangen økonom. Galninge med magt, der hører stemmer i det høje, udleder deres galskab fra en eller anden akademisk skribent fra år tilbage.” Og han afslutter sit værk med denne sætning: ”først eller sidst er det idéer, ikke egeninteresse, der er farligt for såvel det gode som det onde.” (Keynes 1964, 383, 384).<sup>1</sup>

Keynes' ideologiske modstander, Friedrich Hayek, havde samme overbevisning. I 1949 udgiver han ét af flere essays om 'den intellektuelle', der særligt handlede om faren fra de socialistiske intellektuelle, der havde indset idéernes kraft. I ethvert land, skrev han, hvor socialismen havde vundet fremdrift, ”er jorden blevet gødet i mange år af en periode, hvor socialistiske idealer har styret tænkningen hos de mest aktive intellektuelle [...] Erfaringen antyder, at når denne fase er nået, da er det kun et spørgsmål om tid, før de holdninger, som de intellektuelle har, bliver den ledende politiske kraft.” (Hayek 1967, 178, 179). Derfor advokerede han for en liberalistisk intellektuel oprustning, f.eks. i det neoliberale idékollektiv Mont Pelerin Society, der var blevet grundlagt to år før. Gevinsten af den politiske idékamp er stor, argumenterer Hayek: ”Hvad der for den nutidige observatør synes at være en kamp mellem konfliktuerende interesser er ofte blevet besluttet lang tid før i et idéernes slag begrænset til snævre cirkler.” (1967, 179).

Hayek og Keynes deler her en ganske elitær forståelse af idéaktører og en lidt primitiv forståelse af, hvordan idéer influerer på personer og handlinger samt en øst/vest-konflikt-forståelse af idékampens alvor. Men de fanger begge en væsentlig pointe i den politiske idéhistorie: betoningen af idéers betydning for det politiske liv. Store hændelser og materielle eller institutionelle strukturer betyder selvfølgelig noget for, hvad der sker i historien. Men det gør det også, hvad vi tænker om dem. Om vi fortolker en revolution

---

<sup>1</sup> Tak til Jacob Jensen, Christian Olaf Christiansen, den anonyme reviewer og redaktørerne for nyttige kommentarer til teksten.

som frihedens eller diktaturets komme; om vi mener kampen er for demokrati eller slaveri; om vi mener mænd og kvinder er lige eller ulige. Idéer har betydning for, hvordan vi fortolker vores verden og derfor for, hvordan vi handler i den.

Denne artikel handler om, hvordan analytikere af det politiske kan tage idéer alvorligt. Én måde er den politiske idéhistorie, der forstår idéer som både *indikatorer* på forhold eller forandringer i historien og som *faktorer* i selvsamme forhold eller forandringer.<sup>2</sup> Idéer registrerer, dokumenterer, opsamler og formidler tingenes tilstand samtidig med at de er aktive kræfter, der påvirker, fremmer, forhindrer, giver stemme til eller tager stemme fra dem, der agerer i historien. Idéhistorien har fokus på tænkningshistorie, på de idéer, begreber, forestillinger, begrundelser og kritikker, hvorigennem *vi giver mening* til, hvad der skete, hvorfor det skete, hvad det betyder, hvad vi bør gøre etc. Idéhistorie er basalt set studiet af, hvorledes mennesker sætter ord på og giver mening til deres liv, måderne hvorpå de diskursivt placerer sig og andre i fortid, nutid og fremtid, dvs. i historisk kontekstuelle sammenhænge (Thorup 2012, 2013, 2018a).

I de følgende fire afsnit præsenterer jeg fire toneangivende tilgange til politisk idéhistorie, der hver især sætter ind forskellige niveauer i det politiskes sproglighed: diskurs, ideologi, argumentation og begreb. Der er andre muligheder og måder at fremstille den politiske idéhistories værktøjskasse på, men disse fire tilgange og fire teoretikere er blandt de mest indflydelsesrige de sidste mange årtier. Opdelingen tillader os at se på sproglighedens 'høje' niveauer – diskurs og ideologi – samt dens 'lavere' niveauer – argumenter og begreber, men det skulle gerne af fremstillingen stå klart, at der er betydelige overlap, særligt i fremhævelsen af det interventionistiske og dermed politiske i sprogliggørelsen, som gør, at man ikke behøver vælge imellem dem, men kan kombinere greb og indsigter fra hver af dem til sin egen analyse. En væsentlig begrænsning i det følgende er det eksklusive fokus på tekster fremfor det politiske sprogs mange andre mediale former, såsom det visuelle (plakaten, billedet, filmen) eller det materielle (arkitekturen, sociale medier) såvel som et fokus på 'faktuelle' tekster fremfor fiktionstekster.

Lad os nu blive lidt mere praktiske og se på fire idéhistoriske analysestrategier, der træder ind på forskellige niveauer af den politiske sprogliggørelse af verden.

## Diskurs

Diskursanalyser findes i en række forskellige udgaver (se f.eks. Andersen 1999; Dyrberg, Hansen & Torfing 2000; Howarth 2005; Fairclough 2008), men jeg vil her koncentrere mig om den diskurshistoriske praksis inspireret af Michel Foucault. Diskurs skal her forstås som formen og indholdet af det, der tænkes og skrives inden for et givet (fag)felt. Foucault selv gav det en række forskelligartede betydninger, men det skal ikke opholde os her (se Howarth 2005, kap. 3). I et interview fra 1980 oplyste Foucault tre principper for sin praksis (sin moralitet som han kaldte den): ”1) afvisning af at acceptere som selvindlysende de ting, der foreslås os; 2) behovet for at analysere og vide [...] 3) princippet

---

<sup>2</sup> Der er en omfattende historiografisk og metodisk litteratur om politisk idéhistorie. For den særligt interesserede se Thorup 2018b.

om nyskabelse: at afsøge det i vores refleksion, der aldrig er blevet tænkt eller forestillet. Så: afvisning, nysgerrighed, nyskabelse.” (i Bess 2017). Disse tre principper er afgørende i en foucaultiansk diskursanalyse eller idéhistorie: ærindet er gennem analyse af en given diskurs’ historie at forstå og afdække, hvordan det historisk kontingente har konsolideret sig som selvindlysende sandt, for dermed at frigøre vores evne til at tænke og handle anderledes end hvad ’der foreslås os’.

Hans diskurshistoriske analyse giver ”historiske beskrivelser af, hvordan teoretiske og institutionelle praksisser bidrager til opkomsten af særlige fænomener såsom økonomi, galskab, seksualitet og staten.” (Walter 2008, 103; Se også Foucaults metodiske tekster og interview i Foucault 1996; 2001, *Slagmark* 2013 samt oversigtsartiklen over aktuel Foucault-inspireret intellektuel historie: Saar 2011). Foucault er optaget af det, vi kan kalde for diskursiv praksis: ”Udgangspunktet er ’den diskursive begivenhed’, dvs. fremkomsten af konkrete diskurser i form af forbundne udsagn. De mange udsagn udgør materialet for analysen. Formålet er at undersøge hvorledes de mange udsagn træder i specifikke forbindelser med hinanden; hvorledes de samler sig i enheder.” (Østergaard & Ifversen 1996, 30)

En foucaultiansk diskursanalyse identificerer altså opkomsten af specifikke diskursive praksisser eller formationer samt hvilke praksisser og institutioner, der knytter an til dem, og så spørges der til, hvilke problematikker denne vidensproduktion søger at adressere. Hvilket problem er det f.eks. at opkomsten af seksualvidenskaben eller psykiatrien ønsker at adressere? Diskurser er ”på samme tid sproglige og historiske, de nedfælder sig i enkelttekster og bliver dermed tilgængelige for læserens blik og gør samtidigt krav på status som samfundsmæssige, sociale og politiske fænomener med gyldighed langt ud over akkurat denne tekst.” (Jordheim 2001, 181).

Undersøgelsen søger at afdække ikke kun de bagvedliggende problematikker, men også hvorledes diskursen producerer det, den er interesseret i, f.eks. hvorledes ’den homoseksuelle’, som noget man kan være, produceres i og gennem seksualdiskursen. Den foucaultianske idéhistorie afdækker den vidensproduktion, de teknikker og strategier, sprogsystemer og kundskabspraksisser, som en given diskurs etablerer og konsoliderer sig gennem. Men det er også væsentligt i en sådan analyse, at der altid er moddiskurser, modmagtsstrategier og at diskursen selv ofte er indbyrdes modsætningsfuld og uden egentligt kommanderende centrum. Med Foucaults egne termer, så undersøger man ’viljen til viden’ i forskellige vidensregimer.

Foucaults diskursanalytiske idéhistorie lokaliserer oftest opkomsten af nye idéer og diskurser i en praksis frem for en teori, dvs. ikke i de såkaldte store tænkere men blandt praktikere, læger, psykologer, fængselsbetjente, økonomer, pædagoger etc., der i formuleringen af specifikke problematikker og afsøgningen af dens løsninger, udvikler diskursive regelmæssigheder, hvormed problemet navngives, afgrænses, videnskabeliggøres, hvormed ’sandt og falsk’, ’syg og sund’, ’kriminelt og lovlydig’, ’normal og afvigende’ etc. produceres, hvormed magt udøves.

Den norske idéhistoriker og Foucault-ekspert Espen Schaaning har meget nyttigt fremdraget fire analyseskridt afledt af Foucault til analysen af institutioner og institutionelle praksisser, hvor der produceres viden om institutionens ’klienter’: 1) ”Identificér de relevante vidensfelter, dvs. hvilken slags vidensproduktion – eller diskurser – der findes

i institutionen eller som indlejrer sig i den.” (2017, 88). I Foucaults eget forfatterskab ville det f.eks. være fængselsdiskursen (1977) seksualitetsdiskursen (1994), måske også statsdiskursen (2003, 2007) og økonomidiskursen (2008).

Næste skridt 2) er at rette det analytiske blik imod vidensproducenterne frem for dem, de producerer viden om, dvs. imod lægerne, fængselsinspektørerne, pædagogerne frem for den syge, den indsatte eller den studerende. Eller rettere: at rette blikket imod hvordan vidensproducenterne skaber dem, de producerer viden – diskurs – omkring. Hvilken slags viden produceres? Hvilke redskaber, teknologier, tænkemåder, kulturelle referencer, politiske begreber etc. anvendes? Man skal i dette trin undersøge ”hvad vidensproducenterne siger og gør i mødet med deres vidensobjekter” (Schaaning 2017, 91).

Relateret hertil er 3) ”kortlægning af vidensproduktionsmidlerne, dvs. de teknikker og strategier, man benytter for at skaffe sig kundskab” (Schaaning 2017, 95) om sine undersøgelsesobjekter, sine ’klienter’. Det kunne f.eks. som Foucault har vist være den terapeutiske samtale, overvågning, tilskyndelsen til at tale om sin seksualitet, men det kan også være økonomisk statistik, demografi, epidemiologi og andre diskursive strategier, hvormed enkelttilfældet kategoriseres som del af en almenhed. Her er den analytiske interesse, hvorledes der indsamles og bearbejdes viden, samt hvorledes denne viden produceres i brugbar form for en praksis.

Det sidste analysestrategiske skridt 4) er at undersøge, hvorledes forskellige diskurser allierer sig med hinanden, f.eks. fængselsdiskursen og skolediskursen omkring en fælles idé om disciplin eller psykiatridiskursen og fængselsdiskursen omkring en fælles idé om den kriminelt sindssyge. Eller hvordan vidensstrategier udviklet ét sted blev overført til andre felter, dvs. koblings- og anknytningspunkter mellem lokalt producerede diskurser. Som Foucault skriver i indledningen til *Overvågning og straf*:

“I stedet for at behandle strafferettens historie og humanvidenskabernes historie som to separate serier, hvis overlap ser ud til at have haft en forstyrrende eller nyttig effekt på den ene eller begge, alt efter ens synspunkt, skal man undersøge om der ikke er en eller anden fælles matrice, eller hvorvidt de ikke begge stammer fra en samme proces af ’epistemologisk-juridisk’ formation. Med andre ord, man bør gøre magtteknologi til princippet for såvel humaniseringen af fængselssystemet og menneskevidenskaben.” (Foucault 1977, 23)

Vi kan tilføje et femte punkt, som Foucault ofte nævner, men sjældent for alvor gør noget ud af analytisk set, nemlig hvorledes de, der gøres til genstand for videnspraksisser undviger, modsætter sig, vender magtudøvelsen til en ressource, gør modstand, oprør. Det er nemlig en væsentlig pointe for Foucault, at magten aldrig er komplet, aldrig lykkes for alvor, altid mødes af modmagtsstrategier. Det er modstykket eller supplementet til punkt 3 ovenfor, hvor det er de vidensproducerede objekter, der genindsættes som medvidensproducerende subjekter. ”Når jeg taler om det ’disciplinære’ samfund, skal det ikke”, siger han, ”forstås som det ’disciplinerede samfund. Når jeg taler om udbredelsen af disciplinære metoder, siger jeg ikke, at ’franskmændene er lydige’! I analysen af de procedu-

rer, som gennemsættes for at normalisere, er der ikke en 'tese om en massiv normalisering'" (Foucault 2013, 25-26). Hermed er vi tilbage til de tre punkter for en analyse eller moralitet nævnt ovenfor, hvor man ikke gør magtens selvfremstilling lig det reelle men afsøger de måder, sprækker, muligheder, hvormed magt modgås, undgås og forbigås.

## Ideologi

Ideologi er et omstridt begreb i sig selv og mængden af ideologi-teorier er omfattende (se f.eks. McLellan 1995; Eagleton 2007), men her koncentrerer vi os som i de øvrige afsnit om én særligt prominent teoretiker, Michael Freeden, og hans teori om idéers samtidige stabilitet og foranderlighed. Freeden definerer en ideologi som "et sæt af idéer, trossætninger, meninger og værdier, der 1) udviser et tilbagevendende mønster 2) deles af betydelige grupper, der 3) tager del i kampen om at give og kontrollere planer for offentlige politikker, og som 4) gør det for at retfærdiggøre, udfordre eller ændre et politisk samfunds sociale og politiske forhold." (2004, 32). Lig de andre så insisterer Freeden på at "politiske fakta ikke taler for sig selv." Så derfor er det "gennem vores forskellige ideologier, at vi frembringer konkurrerende fortolkninger af, hvad fakta kan mene. Enhver fortolkning, enhver ideologi, er et sådant forsøg på at indføre et mønster – en form for struktur eller organisering – af, hvordan vi læser (eller fejllæser) politiske fakta, begivenheder, hændelser, handlinger, af hvordan vi ser billeder og hører stemmer." (Freeden 2004, 2-3). Ideologier er "symbolske redskaber, de ordner det sociale rum." (Freeden 2004, 42).

I modsætning til de øvrige tilgange her, så opererer Freeden med en løs idealtypificering, der tillader ham at identificere en ideologiske kerne uden at give køb på den historiske foranderlighed, der også kendetegner en politisk ideologi. Enhver ideologi har en kerne af særligt vigtige begreber (lighed og klassekamp i marxismen, frihed i liberalismen etc.), der er forpligtende for ideologien, giver den en vis stabilitet og afgrænsethed, samt nogle periferibegreber, der lettere kan ændre betydning uden at true ideologiens enhed. Ideologiens vigtigste begreber ligger i kernen og det er også de begreber og idéer, der er mest modstandsdygtige overfor historisk forandring eller anden udfordring. Kernebegreberne giver ideologien dens stabilitet og identitet over tid. Periferibegreberne derimod forandrer sig med historisk omskiftelige vilkår, og giver ideologien dens dynamiske tilpasningsevner. En ideologi samler disse kerne- og periferibegreber i et semantisk felt, et ordnet forhold til hinanden, der gives ideologiens navn, 'liberalisme', 'konservatisme', 'anarkisme' etc. (Freeden 1996, del 1).

Studiet af ideologi, og særligt ideologiers idéhistorie er studiet af, hvorledes der til enhver ideologi søges en samling af kerne og periferi til en samlet enhed samt hvorledes udviklinger i periferibegreber kan rummes uden at true kernebegreberne. I lighed med begrebshistorien lægger Freedens tilgang stor vægt på begreber (Freeden 2017). De er ideologiens grundlag og materiale, mens ideologien selv er den struktur eller ramme, der giver begreberne deres overordnede mening og placering i et større system. F.eks. er fri-

hed et kernebegreb for såvel liberalismen som socialismen, men frihed betyder noget forskelligt i de to ideologier og er placeret forskelligt, er forbundet anderledes med andre begreber i de to ideologier. Freedens beskriver sin tilgang som morfologisk, idet den "ser ideologiens indre struktur som en vital del af analysen" (2004, 51), dvs. de måder hvorpå begreber er defineret og internt forbundet i ideologien. Derfor siger han også, at det første spørgsmål en analyse af ideologien skal stille ikke er den "kvalitative substans, dets etiske holdning eller dets intellektuelle vægt. Det er snarere: *hvad skal gælde* for at denne udtalelse giver mening/er sand/er rigtig for dens producenter og konsumenter? Vi er nødt til at forstå de antagelser, der er indeholdt i en ideologi før vi kan vurdere den." (Freedens 2004, 71).

Et andet væsentligt studie angår ideologiernes evne til at fremstille sig selv som 'korrekte', 'sande', f.eks. de eneste 'sande demokrater' eller 'frihedens parti'. For Freedens er en afgørende del af ideologier at tilvejebringe en lukning af det politiske mulighedsrum. Alle ideologier søger at afkonfliktualisere deres position ved at fremstille den ikke som et valg blandt andre men som det eneste rigtige; ikke kun af ideologien som en helhed men af dens historisk kontingente sammensætning af kerne og periferi. En ideologi søger i denne forståelse altid at tildække sin egen historiske kontingens ved at fremhæve dens på dette tidspunkt udlægning af kerne- og periferibegreber som den helt rigtige, naturlige, demokratiske, frihedselskende etc.

I sin bemærkelsesværdige, analytisk prægnante *The Political Theory of Political Thinking* identificerer Freedens politik som afkonfliktualisering af det essentielt konfliktfyldte: "Det bagvedliggende rationale for politik er jagten på afslutning og beslutning i grupperes anliggender; et formål, der bliver konstant forpurret af den usikre og utilstrækkelige omstændigheder, i hvilken den jagt foregår." (2013, 22). Politik handler om at afslutte tilværelsens kontingens, lukke debatten, beslutte retningen, gøre ende på tvivlen, komme videre. Politik handler altså om jagten på at beslutte, afgøre, afslutte, men selve det medium hvori denne afslutning foregår, politikken, hindrer afslutningen i at blive reel og endelig. Politik er den uafsluttelige jagt på afslutning: "Afkonfliktualisering", siger han," er forsøget på at kontrollere flertydig og kontingent betydning" (Freedens 2013, 23).

Ideologier er særligt potente redskaber til den afkonfliktualisering – de er "redskaber for at mestre meningsubestemmeligheden" (Freedens 2004, 54) men pluraliteten af dem og kampen imellem dem angiver en uendelig kamp for endelighed. Det deler de med utopier og dystopier – to andre moderne genrer – der er fremtids- eller andenverdensbeskrivelser som del af de politiske lukningsforsøg – der indbygget i sig har genåbningen eller modsigelsen: "Fremtiden selv genlyder af tavshed fra det ikke-eksisterende. Vi ved, fremtiden vil komme, men vi kan ikke høre dens stemme, kun flerheden af vores stemmer der projekterer over på den, der egentlig kun afslører nutidig politisk tænkning. Fremtiden er imaginær og uforudsigelig, men også et uvægerligt kommende og frelsende sted." (Freedens 2013, 238). Ideologier er del af det politiske idéberedskab, der skal tilvejebringe garantier for fremtiden ved at anvise den rette vej derind.

## Argumentation

Igen findes der et utal af skoler og tilgange, der undersøger argumentations- og legitimeringsformer, her vil vi fokusere på den tilgang, der kaldes for 'intellektuel historie', 'historisk kontekstualisme' eller 'Cambridge-skolen' (Whatmore 2016) som især er udviklet af John Pocock (2009) og særligt Quentin Skinner (Lassen & Thorup 2009; *Slagmark* 2001). Denne tilgang har været ganske betydningsfuld for politisk teori og politisk filosofi i de sidste årtier. Dens hovedanliggende er at insistere på, at der kun kan skrives historier om 'idéer i brug' af konkrete aktører i specifikke, ofte polemiske kontekster, og at vores analytiske ærinde er at forstå og fremstille den kontekst, den hensigt og den mulige forståelse af egen indsats, der var tekstproducentens. I sit tidlige hovedværk, *Foundations of Modern Political Thought* fra 1978, har Skinner på glimrende vis spidsformuleret Cambridge-skolens analytiske tilgang:

“Hvad præcis gør denne tilgang os i stand til at forstå ved de klassiske tekster, som vi ikke ville forstå bare ved at læse teksterne? Svaret, tænker jeg er, overordnet set, at det gør det muligt for os at karakterisere, hvad teksternes forfattere gjorde ved at skrive dem. Vi kan begynde at se ikke kun, hvilke argumenter de præsenterede, men også hvilke spørgsmål de adresserede og forsøgte at besvare, og hvor langt de accepterede og promoverede eller udfordrede og afviste, eller måske polemisk ignorerede, de gældende antagelser og konventioner [...] Vi kan ikke forvente at nå det niveau af forståelse, hvis vi kun studerer teksterne selv. For at se dem som svar på specifikke spørgsmål er vi nødt til at vide noget om det samfund, de blev skrevet i. Og for at kunne genkende den præcise retning og styrke af deres argumenter, er vi nødt til at have nogen forståelse af det generelle [...] sprog i perioden.” (1978, xiii)

Skinner er kritisk overfor to tilgange til idéhistorien: en eksternalistisk og en internalistisk tilgang. Den eksternalistiske tilgang refererer først og fremmest men ikke kun til marxismen, der reducerer enhver tekst til dens socioøkonomiske kontekst, altså enhver tekst er bestemt af andre ikke-tekstuelle forhold, først og fremmest de socioøkonomiske forhold. At afdække disse forhold er at forstå teksten. Forfatteren er uinteressant, idet hans eller hendes motiver går restløst op i vedkommendes socioøkonomiske status, klasseposition eller lignende. Forfatteren er ren bærer af klassekarakteristika. Den internalistiske tilgang refererer også men ikke kun til Arthur Lovejoys position, og den afviser ifølge Skinner alle andre forhold end teksten selv. Teksten er et lukket fortolkningsmæssigt kredsløb. Der er intet andet end teksten. At forstå teksten er at læse den igen. Og igen.

Skinneres vej ud er den tekstuelle eller lingvistiske kontekstualisme, dvs. at placere den analyserede tekst i sammenhæng med de tekster og argumenter, som den er en henvendelse til og svar på. Skinner skriver, at forståelsen af en tekst kræver ”en begribelse af, hvad det har været meningen, at den skulle betyde, og hvordan det har været meningen,

at denne betydning skulle forstås. [...] Det forekommer mig derfor, at den mest befordrende fremgangsmåde må være at begynde med at forsøge at opridsse det fulde spektrum af kommunikationer, som man konventionelt ville have kunnet foretage i den givne situation gennem ytringen af det udsagn. Næste skridt må være at opspore relationerne mellem det givne udsagn og denne bredere sproglige kontekst for ad den vej at afkode den givne skribents hensigter.” (Skinner 2009a, 91). Konteksten bliver det grundlag, hvormed man kan vurdere, hvad det overhovedet er muligt, at denne forfatter på dette historiske sted og tid kunne have ment med sin tekst.

Idéer, tanker og forestillinger skal ifølge Skinner placeres i deres konkrete kontekst for at give mening i forhold til deres oprindelige formål. Tekster, begreber og argumenter er nemlig at forstå som våben eller redskaber, der anvendes til at overbevise og legitimere. De ønsker altså at gribe ind i og påvirke vores verden – og derfor skal man forstå den forestillingsverden, de griber ind i og henvender sig til, for at forstå teksterne. Tekster har et forhold til deres omgivelser. De er i en vis forstand bestemt af omgivelserne, da en tekst, der taler helt forbi sit publikums forestillingsverden om fx retfærdighed eller autoritet ikke ville overbevise. Den ville være uinteressant for sit publikum. Tekster er derfor altid indskrevet i nogle særlige samtalemiljøer; de trækker på nogle fælles sprogbrug, fælles symboler, fælles begreber – og så forsøger de strategisk at ændre vores forståelse af disse for at legitimere forfatterens position som sand, god, retfærdig eller hvad det kan være.

Man må ifølge Skinner ikke give slip på det tætte sprogligt orienterede studie af teksten. Den enkelte tekst er ikke nok som for tekstualisterne, men den er heller ikke sekundær. Teksten skal placeres inden for dens lingvistiske kontekst. Det særlige ved det er, at sproglige ytringer betragtes som bestemte måder at handle på. Tekster – og her er det nok vigtigt at sige, at Skinner først og fremmest beskæftiger sig med politiske tekster – har et ærinde. De er altid tekstuelle interventioner, der sigter mod at overtale et bestemt publikum til at acceptere nogle bestemte argumenter. Den idéhistoriske analyse er en læsning af tekst såvel som kontekst, idet alle tekster betragtes som bidrag til helt specifikke politiske, moralske eller religiøse debatter, der har til formål at overbevise konkrete mennesker i en konkret sammenhæng. En forfatter er derfor altid indspundet i og begrænset af en sammenhæng, som vedkommende ikke bestemmer selv – og denne sammenhæng er helt essentiel at forstå for at kunne begribe, hvorfor en tekst argumenterer som den gør og hvad det var, den ville sige, ikke til os nu og her men til datidens aktører.

I bestræbelsen på at argumentere for vore handlinger eller overbevisninger forsøger vi hele tiden at skaffe den fornødne autoritet for vore udsagn, at skabe begrebslige grænser for hvem der er inkluderede og hvem der er ekskluderede eller at appellere til følelserne hos læsere, lyttere og seere. Hvis det at beskrive verden også altid er en bedømmelse af verden, så vil alle udsagn også være forbundet med spørgsmålet om magt. Enhver aktør, der ønsker at ændre på de eksisterende magtforhold, står derfor over for en retorisk opgave: Inden for rammen af en række sproglige konventioner skal han eller hun mestre et balanceret overtalelsesforsøg. Balancen, der skal holdes, består i at formulere sig i et sprog, der respekterer de sproglige konventioner og dermed skaber genkendelighed i forhold til problemstillingen, samtidig med at man systematisk arbejder på en for-



drejning eller nyfortolkning af, hvorledes dette problemkompleks bedømmes. Enhver social eller lingvistisk innovation må tage form af en udvidelse eller kritik af et eksisterende projekt, som allerede er konventionelt betinget og forstået. Selv den mest revolutionære forfatter eller taler er derfor nødt til at tage de eksisterende begreber og sproglige konventioner i brug for at kunne gennemføre de forandringer, der ønskes. Han må, som Skinner ofte formulerer det 'marchere baglæns ind i krigen'.

Legitimeringen af en adfærd der blev anset for at være betænkelig – og hans måde at behandle problemet på – fører Skinner frem til en vigtig persontype, nemlig den nyskabende ideolog, hvis hovedopgave det er at legitimere ny og tvivlsom adfærd gennem 'evaluativt-deskriptive' udtryk, som Skinner vælger at formulere det. Herigennem kan den nyskabende ideolog beskrive en handling, samtidig med at vedkommende i sit ordvalg også foretager en moralsk bedømmelse af sine eller andres handlinger i håbet om at overtale eller overbevise tilhørere eller læsere til at indtage et nyt standpunkt. Skinner er her på sporet af den sproglige mekanisme, der tillader samfund at forhandle med sig selv over tid, som tillader os at forandre vore holdninger og principper, samtidig med at vi opretholder en moralsk identitet over tid. Er det muligt, tænker den nyskabende ideolog, at bestemte handlemåder eller overbevisninger, som vi beskriver som feje, ulyksalige eller skadelige, kan ombeskrives som værende modige, ærlige og agtværdige? Efterhånden som den nyskabende ideolog får overbevist sin omverden om, at en hidtil negativt beskrevet praksis faktisk også kan modtage en positiv beskrivelse, ændres det handlingsrum den nyskabende ideolog får at handle inden for. Skinners eget udfoldede eksempel i kerne teksten "Moralske principper og social forandring" (2009b) gælder de nyskabende ideologer bag den allertidligste kapitalisme, historiske aktører der forsøgte at legitimere deres handlinger ved at genbeskrive dem i begreber, der normalt blev brugt til at prise et religiøst liv. Aktørerne benyttede sig her af en strukturel lighed mellem protestantiske idealer om individuel hengivenhed og arbejdsomhed i forhold til Gud og deres egen hengivenhed overfor aftagerne til deres produkter og deres individuelle arbejdsomhed til at fremstille deres projekt som hæderligt og gudhengivent. Det er denne historiske sammenhæng, Max Weber beskrev så indgående i sin berømte *Den protestantiske etik og kapitalismens ånd*, og som Skinner hundrede år senere er i stand til at beskrive som en sproglig legitimationssammenhæng.

En sympatisk kritiker af Skinner er den nyligt afdøde Ellen Meiksins Wood, der anvender Cambridge-skolens generelle tilgang, men forskyder kontekstniveauet fra det lingvistiske til det sociale. I sine to helt igennem fremragende bind om politisk idéhistorie, der strækker sig fra den græske antik til oplysningstiden (2008, 2012) tager hun ligesom Cambridge-skolen udgangspunkt i, at selv de mest tilsyneladende evigtgyldige værker "blev skrevet som reaktioner på specifikke historiske omstændigheder." Vi er nødt til at kende "hvilke spørgsmål, de forsøgte at besvare, og disse spørgsmål konfronterer dem ikke som filosofiske abstraktioner men som specifikke problemer stillet af specifikke historiske vilkår i en kontekst af specifik, praktisk aktivitet, sociale relationer, presserende spørgsmål, utilfredshed og konflikter." (Wood 2008, 4).

Wood introducerer som udbygning af Cambridge-skolen en slags socialidéhistorie, en "social-kontekstuel tilgang" (2012, 27), der analyserer tekster som Cambridge-skolen men som udvider eller forskyder kontekstforståelsen, særligt til krydsfeltet mellem

de historisk varierende koblinger af ejendomsretsforhold, politisk dominansforhold og sociale konflikter. Hun læser den klassiske kanon af politiske tænkere ud fra den socio-økonomiske sammenhæng de levede i, ud fra tænkernes position og rolle i denne sammenhæng, og ikke mindst ud fra den forståelse af denne sammenhæng, som de selv havde og præsenterede i deres værker. Woods tilgang ”rejsrer spørgsmål om, hvordan sociale konflikter sætter rammen for politisk kontrovers” (2012, 28), og så historiserer hun denne konfliktualitet med udgangspunkt i skiftende socio-økonomiske forhold via en marxistisk inspireret analytik på de økonomiske og ejendomsretslige udviklinger. Det er nemlig, argumenterer Wood, ikke uinteressant eller irrelevant for vores politiske tænkere, hvem de økonomiske aktører er, hvad og hvordan der produceres, hvem der ejer hvad og hvorfor, hvem der garanterer og legitimerer samfundetsordenen etc. Vi kan ikke, siger Wood, udifferentiere arbejde med størrelser som ’middelalderen’, ’det tidligt-moderne’, ’kapitalismen’ (der så i deres monumenalitet eller epokalitet bliver til kausalforklaringer) men må tværtom arbejde os frem imod en forståelse af deres kompleksitet og også deres nationale eller regionale differens. Wood hævder derfor, at en historisk differentieret socio-økonomisk kontekstualisme, der ser på ”forskelle mellem forskellige mønstre af ejendomsrelationer og de forskellige statsdannelsesprocesser” (2012, 13) er forudsætningen for en ordentlig læsning af den politisk-teoretiske kanon.

## Begreber

Den væsentligste idéhistoriske tilgang til studiet af begreber er begrebshistorie som udviklet først og fremmest af Reinhart Koselleck (Busck, Never & Olsen 2007; Olsen 2012; Slagmark 2007) og kanoniseret i 8-bindsværket *Geschichtliche Grundbegriffe* (Koselleck 2011; Det andet store opslagsværk inden for begrebshistorie er Reichardt & Schmitt 1985). Begrebshistorien undersøger politiske og sociale ’grundbegrebers’ historiske semantik og har udviklet en ganske sofistikeret teori om begrebsforandringer.

En begrebshistorie analyserer begreber som samtidige indikationer på og faktorer i historisk forandring; *indikationer* på forandring idet opkomsten af et begreb eller omslag i dets betydning signalerer en ny funktion for begrebet, f.eks. historie- eller fremskridtsbegrebet, der fik ny betydning under Oplysningstiden som indikation på en ny bevidsthed om menneskelig handlekraft. Men også *faktorer*, idet begreber er med til at skubbe på forandring, koncentrere og fokusere en forandring og via begrebet give den sproglig eksistens.

Begrebshistorien deler den metodiske minimalfordring med Cambridge-skolen, ”at fortidens sociale og politiske konflikter må afkodes med deres datidige begrebslige begrænsninger som medium og med blik for den selvforståelse, som dengang kom til udtryk i de deltagende parters sprogbrug.” (Koselleck 2007a, 65). Men som navnet antyder, så angår begrebshistoriens analytiske ambition de begreber, der bliver anvendt, særligt dem som Koselleck betegner som grundbegreber. I modsætning til ord, der kan være entydige, så er begreber flertydige; grundbegreber især, der i sig rummer en enhedlig flerhed af erfaringer, der konstitueres i og med begrebet. Et første vigtigt begrebshistorisk

analysetræk er at identificere et eller flere grundbegreber enten op gennem historien eller opstående i en specifik historisk situation. De udpeger noget i verden ved også at påpege noget om verden, f.eks. borger-begrebet, der i et historisk forløb kommer til at betyde en byborger, statsborger og en ikke-proletar.

For begrebshistorien er begreber centrale for samfundets konstituering som sådan og for konstitueringen af individers handlingsrum. De sproglige betingelser for historie konstituerer vores erfaringsrum. Det er dem, der gør det muligt at orientere og konsolidere os meningsmæssigt i historien, samtidig med at de er gennemført historiske. Samfundets konstitution kan undersøges som en sproglig kamp om at definere, forsvare, kritisere og besætte begrebmæssigt konstruerede positioner som f.eks. progressiv, demokratisk, frihedselskende etc. og deres modbegreber som f.eks. reaktionær, udemokratisk, totalitær etc.

En af begrebshistoriens store indsatser har været at historisere vores omgang med forskellen. Koselleck arbejder fx ofte med det, han kalder asymmetriske modbegreber (2007b; Junge & Postoutenko 2011), dvs. begreber, hvor 'det gode' monopoliseres i den ene position. Men det kan generaliseres til, at alle begreber – i hvert fald alle moderne begreber – har et eller flere modbegreber, der giver dem form, identitet, retning og mening. Derfor arbejder begrebshistorikere ofte dikotomisk, altså registrerer, hvordan begreber skifter modstander som en måde til at spore begrebsforandring:

“Det åbner op for at studere, hvordan politiske identiteter dannes i forbindelse med at bestemte identiteter knyttes til begreber og modbegreber: Konstruktionen af borgeren (i modsætning til proletaren), socialisten (i modsætning til liberalisten), Vesten (i modsætning til Østen), protestant (i modsætning til katolik) osv. Tilsvarende åbner de op for at studere effekterne af begrebsdannelse på mulighederne for identitetsdannelse. Tit bevares et begreb, men dets modbegreb skiftes ud, f.eks. Vesten over for Østen forskydes til Vesten over for kommunismen, som igen forskydes til Vesten over for den muslimske verden.” (Andersen 1999, 73-4)

Koselleck selv bestemmer mennesket som et forskelssættende væsen:

“Der bliver ikke foretaget nogen menneskelig handling, som ikke bliver afgrænset indadtil og udadtil. Også i dette formelle oppositionspar ligger betingelserne for mulige historier bestemt, hvad enten det drejer sig om det kæmpende tilbagetog til en hule eller den omstridte indhegning af et hus, eller det drejer sig om en grænsedragning, som udløser eller lægger låg på en konflikt, eller initiationsriter, asylsteder, edsforbund, karaktersystemer og optagelsesbetingelser, der indstifter aktuelle handlingsenheder eller medlemskabet af et politisk fællesskab, som man normalt fødes ind i – altid er inden for/uden for-bestemmelsen konstitutiv for konflikterne og deres reguleringer, kort sagt for de historier, som vi kender.” (1990, 122-3)

Vi kan overordnet set skelne mellem to hovedformer for begrebshistorie alt afhængig af længden af deres undersøgelse. Den lange begrebshistorie læser et begrebs historie fra dets første formuleringer og fremefter i historien og dokumenterer deres betydningsomslag og -omskiftelser, som Koselleck (2006) f.eks. har gjort omkring krise-begrebet. Den korte begrebshistorie undersøger et begrebs konkrete opkomst eller et konkret betydningsomslag af et gammelt begreb på et specifikt afgrænset tidspunkt i historien, f.eks. revolutionsbegrebets betydningsomslag i og omkring den franske revolution (Koselleck 2007c).

I den korte begrebshistorie undersøges de betydninger og ladninger i grundbegreberne, som en given tekst eller aktør(gruppe) bruger, og det kan gøres konkret ved at analysere på tre tidsniveauer, der har interesse i en begrebshistorisk analyse af en tekst eller tekstsamling: tekstens polemiske angreb i samtiden (nutid); de intentioner ifht fremtiden, der ligger i tekstens begreber (fremtid); fortsatte elementer i tekstens begreber af den gamle sociale orden (fortid). Enhver tekst er præget af sin fortid i sine begreber og argumenter, men samtidig peger den i sin intervention i samtiden frem imod en fremtid. Det er kernen i alle i hvert fald politiske tekster, at de opererer med alle disse tre tidsmæssige niveauer. Fortiden gør teksten forståelig, men den ville ikke være en politisk tekst, hvis den ikke havde et ærinde med fremtiden, hvis den ikke vil mere end fortiden, og det den vil, det vil den iværksætte i nutiden. Hvilke begreber trækker teksten på fra fortiden? Hvem og hvad angriber teksten i sin samtid? Hvad ønsker den at opnå i fremtiden? Tekster skal her læses i deres 'situationsbetingede kontekst' (om kontekstualisering se Thorup 2013), der giver et begreb dets sociale og politiske kraft. Denne kontekst er en polemisk kontekst, og begreber lader sig kun forstå gennem en sociologisk/socialhistorisk og begrebshistorisk analyse af, hvem og hvilke grupper, der anvender og positionerer sig igennem et givent begreb.

Hvor enkeltskribenter eller tekster i den lange begrebshistorie reduceres til eksempler, da træder de mere tydeligt frem som aktører i den korte begrebshistorie. Der er også en tredje slags begrebshistorie, der kan siges at lægge sig imellem de to, og som knytter an til Kosellecks modernitetsteoretiske ambition med sit arbejde, nemlig der hvor man læser tekster i deres 'epokale kontekst', og hvor begrebsanalysen foretages for i særligt grad at forstå ikke så meget begrebet selv og dets specifikke betydningsindhold men derimod som en privilegeret indgang til en epokes selvforståelse og selvbeskrivelse. Denne kontekst er en temporal kontekst, og begreber lader sig her kun forstå gennem en (historie)filosofisk og begrebshistorisk analyse af, hvilke forestillinger om tid og historie, som begreberne abonnerer på og får betydning fra.

Kosellecks modernitetsteori bygger på en idé om et afgørende, generaliseret betydningsomslag i alle væsentlige politiske grundbegreber i Europa i den periode, han kalder for 'saddeltiden', cirka 1750-1850. I det moderne, argumenterer han, mister fortiden henvisningspotentialer i forhold til fremtiden. Fremtiden bliver den dominerende reference og fortiden dens modbegreb (som i reaktionær, bagudskuende, frygtsom og nostalgisk). Det betyder, at moderne, særligt politiske begreber, peger fremefter, men ikke kun i fremskridtsforstand. Moderne fremtidsbegreber kan også være apokalyptiske, tale om forfald, ødelæggelse og altings endeligt. Når fremtiden bliver ulig fortiden, da kan den både tænkes som bedre og som værre. Væsentligt er det for begge fremtidsvurderinger, at de er

resultat af menneskelig handling. Derfor er selv de mest modernitetskritiske fuldt og helt moderne, da det først er i det moderne, at forfald som resultat af intentionel menneskelig indblanding meningsfuldt kan tænkes.

Koselleck taler om, at den gamle, førmoderne tids 'erfaringsmættede' begreber afløses af det modernes 'forventningstunge' fremtids- eller bevægelsesbegreber (2007c). Snarere er det vel sådan, at begrebernes kompleksitet er stadigt omskiftelige variationer eller blandingsformer af det forventningstunge og det erfaringsmættede. Han taler om forholdet mellem 'erfaringsrum' og 'forventningshorisont', og hvordan det moderne er kendetegnet ved en stadig problematisering eller udhuling af erfaringsrummet. Man kan næppe overdrive betydningen af, at erfaring beskrives spatialt og afgrænset som rum, hvorimod forventning knyttes med det endnu ikke identificerbare, det derude eller horisonten.

Hvor det førmoderne menneske levede med forestillingen om et forestående liv, der i store træk ville ligne dets forfædres, hersker der hos moderne mennesker en forestilling om en fremtid, der skal skabes. Fortiden udtømmes ikke i fremtiden. Historieskabelse er selve det modernes grundlæggende karakteristika, der sætter sig spor i alle prægnante begreber. Og når begreberne begynder at gribe ud i fremtiden, bliver kampen om begreberne også en kamp om at definere fremtiden. Den politiske kamp – begrebskampen – bliver en kamp med store konsekvenser. I stedet for at pege mod fortiden og hvile på en idé om evige og gentagelige mønstre i historien – som ideen om de cykliske skift i styreform – blev begreberne nu mættet med det, Koselleck kalder 'historisk-filosofiske flugtlinjer', dvs. med singularitet, brud og fremskridtsforventninger. Moderne begreber er altid på vej videre, og de har polemikken og angrebet bygget ind i sig.

Koselleck observerer det moderne som en stadig acceleration af tiden (2009), og det sætter sig igennem som en ændret social realitet for det politiske. Mindre dramatisk kan man bruge erfaringsrum og forventningshorisont som to analytiske kategorier, vi hele tiden bevæger os med, hvor erfaringsrum kan angive sikkerhed, forudsigelighed og stabilitet men også rutine, gentagelse, kedsomhed begge samlet i en idé om at fortiden er lig nutiden, som er lig fremtiden overfor forventningsrum, der kan betyde løfter, forandring, eventyr men også usikkerhed, uforudsigelighed, ustabilitet; begge samlet i en idé om at fortiden er ulig nutiden, der er ganske ulig, hvad der kommer i fremtiden. Dermed kan man arbejde ikke med én stor saddeltid men mange små hele tiden, hver gang nogen proklamerer, "Dette er en ny situation" og søger begrebsliggørelser, som aktuelt f.eks. disruption, der både skal indikere det nye, bruddet med fortiden, og berolige om kendte konturer for fremtiden. Hermed åbner begrebshistorien for, at man kan undersøge de 'kompensatoriske effekter' i begreber, dvs. de måder, hvorpå de lover sikkerhed i en usikker verden.

## Konklusion

De fire tilgange deler en forestilling om sproget som aktivitet – og en aktivitet, som historikeren kan undersøge ligesom alle andre former for aktiviteter (se Olsen 2014 for en

sammenligning af Freedens, Skinner og Koselleck). Man kan ydermere sige, at særligt Koselleck og Skinner er enige om at se sprog, ord, begreber, argumenter som våben i en debat. De mobiliseres med et formål. Den amerikanske idéhistoriker Daniel Rodgers, der har skrevet den allerbedste idéhistorie om det sene 20. århundredes amerikanske politiske idéhistorie, *Age of Fracture* (2011), skriver i forordet til en tidligere bog om omstridte begreber, at ”politiske ord gør mere end mystificere. De inspirerer, overtaler, ophidser, mobiliserer. Med ord ændres folks overbevisninger, stemmer vindes, fjender stemples, alliancer sikres, upopulære programmer gøres spiselige, status quo bliver pludselig afsløret som uretfærdig og utålelig.” (Rodgers 1987, 4)

Den ofte hørte modstilling mellem idéer og handling, det tilfældige og det egentlige, det overfladiske og det dybe, det flygtige og det varige, mellem idéhistorie og politisk historie, er falsk. ”Politisk snak”, siger Rodgers, ”er politisk handling af en særlig, ofte kraftfuld, slags.” (1987, 5). Vi har idéer om os selv og andre, om vennerne og fjenderne, om de ting vi kan lide og dem vi ikke kan. Idéer gør en masse handlinger mulige, fordi de gør dem rigtige eller vigtige for os, og hindrer andre handlinger, fordi de virker forkerte, ikke længere rigtige, nu forældede. Vi bruger idéer til at overbevise andre. Vi bruger billedsprog, metaforer, argumenter, lignelser, historiske referencer, ideologiske, moralske og religiøse forestillinger. Udtrykte idéer er handlinger, og med idéer handler vi.

Alligevel hører man ofte en kritik af idéernes betydning som noget sekundært, noget ikke helt lige så vigtigt som magt, interesser, biologi, begivenheder eller hvad det nu kan være. Idéer er angiveligt bare det, vi bruger til at retfærdiggøre det, vi allerede af andre grunde havde besluttet os for at gøre. Idéhistorie insisterer på, at idéer er vigtige, f.eks. er påstanden om, at idéer er betydningsløse jo i sig selv en idé, endda en ganske indflydelsesrig idé for dem, der gerne vil beskæftige sig med noget andet.

En af grundene til, at idéers betydning ofte negligeres, er, at mange idéer er ret dumme, forkerte, ondskabsfulde, barnagtige, selvretfærdiggørende etc. Konfronteret med sådanne idéer, som vi enten frygter, ikke bryder os om eller synes er under vores niveau, vil mange nøjes med at konstatere, at de ikke er rigtige. En væsentlig omgang med idéer er vurderingen af, om idéer er rigtige eller forkerte. Det er i særligt grad filosofiens opgave. Men det er ikke idéhistoriens. Idéhistorikere sætter på godt og ondt parentes om idéernes rigtighed for derimod at beskæftige os med hvordan de gør sig gældende i historien.

I en diskussion i radioen om Donald Trump sagde idéhistorikeren Frank Beck Lassen, at vi bør være opmærksomme på ”vrøvl der virker” (se også Thorup 2017; Steinmetz 2011). Meget af det, som har overbevist og bevæget folk i fortiden og i nutiden, er ikke sandt strengt taget, men det har overbevist og bevæget dem (os) alligevel. Idéhistorie undersøger, de idéer folk har; de idéer der har været indflydelsesrige i historien; de stor-slåede og de ondskabsfulde idéer. Idéhistorikere ”tager dårlige idéer seriøst” (i Celutka 2017), som den amerikanske historiker Timothy Snyder har sagt. Man bør være opmærksom på, at mange idéer har skiftet plads fra falske til sande og tilbage igen, at der ikke altid er enighed om, hvad der er sandt og falsk, rigtigt og forkert, men at alle disse forestillinger og sandhedskampe er væsentlige dele af menneskelivet og derfor bør tages alvorligt.

Politisk idéhistorie forfølger altså principielt alle de idéer, som nogen på et eller andet tidspunkt har taget alvorligt, fordi de idéer har betydet noget for nogen og har bevæget dem til at tænke, tale og handle på vegne af idéerne, om de så var rigtige eller forkerte.

## Litteratur

- Andersen, NÅ. (1999). *Diskursive analysestrategier. Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. København: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Bess, M. (2017). 'Foucault Interview. Power, Moral Values, and the Intellectual'. Tilgængelig på: <https://www.michaelbess.org/foucault-interview>. [Tilgået d. 26.12.2018]
- Busck, J., Nevers J. & Olsen N. (red.) (2007). *Reinhart Koselleck: Begreber, tid og erfaring*. København: Hans Reitzels forlag.
- Celutka, S. (2017). 'Taking bad ideas seriously. Interview with Timothy Snyder', *Eurozine*, 28. August. Tilgængelig på: [www.eurozine.com/taking-bad-ideas-seriously](http://www.eurozine.com/taking-bad-ideas-seriously). [Tilgået d. 26.12.2018]
- Dyrberg, T.B., Hansen, A.D. & Torfing, J. (red.) (2000). *Diskursteorien på arbejde*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Eagleton, T. (2007 [1991]). *Ideology. An Introduction*. London & New York: Verso.
- Fairclough, F. (2008). *Kritisk diskursanalyse*. København: Hans Reitzels forlag.
- Foucault, M. (1977 [1975]). *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. London: Penguin.
- Foucault, M. (1994 [1976]). *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*. København: Hans Reitzels forlag.
- Foucault, M. (1996). *Essential Works of Foucault 1954-1984, vol. 2: Aesthetics*. London: Penguin.
- Foucault, M. (2001). *Talens forfatning*. København: Hans Reitzels forlag.
- Foucault, M. (2003 [1997]). *Society Must be Defended*. London: Penguin.
- Foucault, M. (2007 [2004]), *Security, Territory, Population*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (2008 [2004]). *The Birth of Biopolitics*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (2013 [1980]). 'Støvet og skyen', *Slagmark*, (66), s. 19-30.
- Freeden, M. (1996). *Ideologies and Political Theory*. Oxford: Clarendon Press.
- Freeden, M. (2004). *Ideology. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Freeden, M. (2013). *The Political Theory of Political Thinking. The Anatomy of a Practice*. Oxford: Oxford University Press.
- Freeden, M. (2017). Conceptual history, ideology and language. I: W. Steinmetz, M. Freeden & J. Fernández-Sebatían (red.), *Conceptual History in the European Space*. New York & Oxford: Berghahn.

- Hayek, F. (1967 [1949]). *The Intellectuals and Socialism*. I: F. Hayek, *Studies in Philosophy, Politics and Economics*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Howarth, D. (2005). *Diskurs. En introduktion*. København: Hans Reitzels forlag.
- Jordheim, H. (2001). *Lesningens vitenskap: utkast til en ny filologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Junge, K. & Postoutenko, K. (red.) (2011). *Asymmetrical Concepts after Reinhart Koselleck. Historical Semantics and Beyond*. Bielefeld: Transcript Verlag.
- Koselleck, R. (1990). Sprogændring og begivenhedshistorie. *Den jyske historiker*, (50), s. 121-135.
- Koselleck, R. (2006 [1982]). Crisis, *Journal of the History of Ideas*, årg. 67(2), s. 357-400. <https://doi.org/10.1353/jhi.2006.0013>.
- Koselleck, R. (2007a [1972]). Begrebshistorie og socialhistorie. I: J. Busck, J. Nevers & N. Olsen (red.), *Reinhart Koselleck: Begreber, tid og erfaring*. København: Hans Reitzels forlag.
- Koselleck, R. (2007b [1975]). Om asymmetriske modbegrebers historisk-politiske semantik. I: J. Busck, J. Nevers & N. Olsen (red.), *Reinhart Koselleck: Begreber, tid og erfaring*. København: Hans Reitzels forlag.
- Koselleck, R. (2007d [1976]). ”Erfaringsrum” og ”forventningshorisont” – to historiske kategorier. I: J. Busck, J. Nevers & N. Olsen (red.), *Reinhart Koselleck: Begreber, tid og erfaring*. København: Hans Reitzels forlag.
- Koselleck, R. (2007c [1969]). Historiske kriterier for det moderne revolutionsbegreb. I: J. Busck, J. Nevers & N. Olsen (red.), *Reinhart Koselleck: Begreber, tid og erfaring*. København: Hans Reitzels forlag.
- Koselleck, R. (2009 [2000]). Is there an acceleration of history?. I: H. Rosa & W.E. Scheuerman (red.), *High-Speed Society. Social Acceleration, Power and Modernity*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Koselleck R. (2011 [1971-1996]). Introduction and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe*, *Contributions*, årg. 6, s. 1-37. <https://doi.org/10.3167/choc.2011.060102>.
- Keynes, J.M. (1964). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan.
- Lassen, F.B. & Thorup, M., red. (2009). *Quentin Skinner: Politik og historie*. København: Hans Reitzels forlag.
- McLellan, D. (1995). *Ideology*. Buckingham: Open University Press.
- Olsen, N. (2012). *History in the Plural. An Introduction to the Work of Reinhart Koselleck*. New York & Oxford: Berghahn.
- Olsen, N. (2014). Politisk ideologi. Produktion, kommunikation, applikation, *Temp*, årg. 4(8), s. 175-189. Tilgængelig på: <https://tidsskrift.dk/temp/article/view/24274/21277> [Tilgæet d. 26.12.2018].
- Pocock, J. (2009). *Political Thought and History. Essays on Theory and Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reichardt, R. & Schmitt E., red. (1985). *Handbuch politisch-sozialer Grundbegriffe in Frankreich 1680-1820*. München: R. Oldebourg.
- Rodgers, D.T. (1987). *Contested Truths. Keywords in American Politics since Independence*. Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press.



- Rodgers, D.T. (2011). *Age of Fracture*. Cambridge, Mass. & London: Harvard University Press.
- Saar, M. (2011). Relocating the Modern State: Governmentality and the History of Ideas. I: U. Bröckling, S. Krasmann & T. Lemke (red.), *Governmentality. Current Issues and Future Challenges*. London & New York: Routledge.
- Schaanning, E. (2017). Om å bruke Foucault: Fire metodestrategier. I: E. Krefting, E. Schaanning, & R. Aasgaard (red.), *Grep om fortiden. Perspektiver og metoder i idéhistorie*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Skinner, Q. (1978). *The Foundations of Modern Political Thought*, årg. 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Q. (2009a [1969]). Mening og forståelse i idéhistorien. I: F. B. Lassen & M. Thorup (red.), *Quentin Skinner: Politik og historie*. København: Hans Reitzels forlag.
- Skinner, Q. (2009b [2002]). Moralske principper og social forandring. I: F.B. Lassen & M. Thorup (red.), *Quentin Skinner: Politik og historie*. København: Hans Reitzels forlag.
- Slagmark* (33), 2001, temanummer om Quentin Skinner.
- Slagmark* (48), 2007, temanummer om Reinhart Koselleck.
- Slagmark* (66), 2013, tema: Michel Foucault.
- Steinmetz, W., red. (2011). *Political Languages in the Age of Extremes*. Oxford: Oxford University Press.
- Thorup, M. (2012). Intellektuel historie, *Temp*, (4), s. 177-189. Tilgængelig på: <https://tidsskrift.dk/temp/article/view/24391> [Tilgået d. 26.12.2018].
- Thorup, M. (2013). Taget ud af sammenhæng – om kontekst i idéhistorie, *Slagmark*, (67), s. 77-108.
- Thorup, M., red. (2017). *Uhørt! Idéhistorien læser Donald Trump*. Aarhus: Baggrund.
- Thorup, M. (2018a). *Hvad er idéhistorie?* Aarhus: Slagmark (under udgivelse).
- Thorup, M. (2018b). Bibliography of Intellectual History Methodologies. Tilgængelig på: [www.academia.edu/8283150/Bibliography\\_on\\_Intellectual\\_History\\_Methodologies](http://www.academia.edu/8283150/Bibliography_on_Intellectual_History_Methodologies).
- Walter, R. (2008). Reconciling Foucault and Skinner on the State: The Primacy of Politics?, *History of the Human Sciences*, årg. 21(3), s. 94-114. <https://doi.org/10.1177/0952695108093955>.
- Whatmore, R. (2016). *What is Intellectual History?* Cambridge: Polity.
- Wood, E.M. (2008). *Citizens to Lords. A Social History of Western Political Thought from Antiquity to the Late Middle Ages*. London & New York: Verso.
- Wood, E.M. (2012). *Liberty and Property. A Social History of Western Political Thought from Renaissance to Enlightenment*. London & New York: Verso.
- Østergård, U. og Ifversen, J. (1996). Europæisk civilisation, begrebshistorie og diskursanalyse, I. U. Østergaard & J. Ifversen (red.), *Begreb og historie*. Aarhus: Aarhus universitet.